

Közvélemény és helyi konfliktusok a hazai felekezeti oktatásügy utóbbi másfél évtizedében

Az egyházi iskolák (újra)indulása óta négy nagyobb, az egyházi oktatással kapcsolatos konfliktus kapott jelentősebb sajtóvisszhangot a magyar írott és elektronikus médiában. Jelen tanulmányban e konfliktusok sajtóreprézntációját követjük nyomon, nevezetesen, hogy miként jelenítik meg ezeket a konfliktusokat, lehet-e valamilyen tendenciózus törekvéseket kimutatni a különböző elköteleződésű, illetve a magukat semlegesnek aposztrofáló sajtóorgánumok közléseiben.

Négy esetet választottunk ki, amelyek az elmúlt másfél évtized során nagyobb sajtóvisszhangot kaptak. Az első kifejezetten helyi konfliktus a Dabas-Sári iskolaátadás ügye volt. Ugyancsak helyi konfliktus volt a Károli Gáspár Református Egyetem homoszexuális hallgatójának kizárása. Az egyházi iskolák finanszírozásának kérdése már összességében érintette az egyházi iskolákat. A negyedik eset Vásárhelyi Mária kutatása, amelyben az antiszemizmussal kapcsolatban egyházi felsőoktatási intézmények is érintettek voltak.

Az, hogy ezekkel a konfliktusokkal is foglalkozott a sajtó, egészen természetes, hiszen a társadalmi nyilvánosság, melyen keresztül társadalmi kontrollt gyakorolhatunk az egyes intézmények fölött, velejárója a társadalmi aktorok életének, így az egyháznak is. A sajtó feladata is éppen az objektív tájékoztatás lenne. Pusztán a tények nyilvánosságra hozatalával is hozzájárulhat a sajtó, a konfliktusok további alakulásához, hiszen a nyilvánosság, a társadalmi kontroll, nyomást gyakorol a szereplőkre. Először a benyomások mutatták, majd a sajtóelemzések megerősítették, hogy a sajtó, szerepéből időnként kiesve, az objektív láttatás helyett, a szerző előítéletességét, indulatait, illetve elfogultságát közvetíti.

A „Dabas-Sári ügy”

Az első, igazán nagy port kavart konfliktus a „Dabas-Sári ügy” volt 1993-ban. 335 tudósítás látott napvilágot 1993. június 1-je és november 30-a között Dabas-Sári egyetlen iskolájára, a Szent János Katolikus Iskolára vonatkozóan. További 22 cikk utalt rá, mint jelenségre. A 335 tudósítás nagyjából az országos napi-, hetilapokból, folyóiratokból, jelentős számban a megyei és helyi lapok írásaiból került ki. A helyi konfliktusnak induló egyet nem értés országos jelentőségű üggyé nőtt, majd a politikai csatározások eszközevé vált. A sajtó érdeklődésében is kifejeződő indulatok egyre fokozódtak, s határainkon túlra csaptak. Jó néhány külföldi újság hasábjain megjelent az addig ismeretlen település neve és az ott zajló eseményekről szóló tudósítás.¹

---

¹ Révay Edit: Dabas-Sári a sajtó tükrében. *Vigília* 1994/7. pp. 494–504.

Egyházkritika vagy előítéletek?

Nem érdektelen az egyházat, illetve Pásztor Győző plébánost ért bírálatokat a kritika alanya, irányultsága szerint mérlegre tenni. A Dabas-Sáriver leg többet foglalkozó lapokban az egyházat vagy Pásztor Győző plébánost ért bírálatok a következőképpen oszlanak meg: csak a papot bírálta 47 cikk, csak az egyházat 16 cikk, mindkettőt 13 cikk, egyik ellen sem irányult kritika 178 cikkben. A tudósítások több mint kétharmada nem tartalmazott kifejezett bírálatot sem az egyházra, sem Pásztor Győzőre vonatkozóan. A cikkek több mint egyötöde viszont nyíltan bírálta a plébánost.

A Pásztor Győzőt ért bírálatokat típusuk szerint a következőképpen csoportosíthatjuk: cselekvés- vagy akciókritikát tartalmaz 34 cikk, személyiségkritikát 29 cikk, szerepkritikát 12 cikk. A bírálatok több mint fele a plébános tetteire vonatkoztak. Ilyen bírálatnak tekinthető a Magyar Hírlap 1993. szeptember 11-i számából kiragadott idézet: „... most Dabasra járunk hittanra meg vasárnap misére, mert Győző atya kiüldözött minket a templomból. Temetésen, lagzin másról sem beszél a pap, csak az iskoláról, korábban nemcsak a vasárnapi, de a hétköznapi, reggeli félórás misét is kötelezővé akarta tenni nekünk...” A plébánosra vonatkozó bírálatok közel 40 százalékában személyiségét állították pellengérré. A személyiségkritika az a terület, ahol a személyes érzelmek, indulatok tág teret kaptak, így szülehetnek meg olyan bírálatok, mint a Népszava szeptember 16-i számában: „Hogyan tud az Isten színe elé állni, amikor elvakult, bigott vallásosságának és konokságának következményeként tisztességes és gerinces emberek maradnak állás nélkül.” A Kurír, szeptember 16-án így fogalmaz: „Pásztor plébános szemében ugyan az a tűz lobog, mint elődeiében. Akik máglyát gyújtottak hitbéli ellenfeleik alatt, akik a katolicizmust ezredeken át milliók életét kioltva terjesztették. Pásztor plébános szemé őrzi még az inkvizíció máglyáit.”

A szerepkritikában rejtett vagy kifejezett módon megjelentek a pappal szemben támasztott elvárások. Például a Népszava szeptember 14-i számában: „... Isten szolgája, a lelkek pásztora – elrugaskodva Jézus tanításától – szelektál, megkülönböztet, megbélyegez, s hiányzik belőle a tolerancia...” Népszava, szeptember 16.: „...egy pap, a szeretet vallásának papja (?) hogyan tilthat ki iskolából (de bárholnan!) gyerekeket?...”

Az egyház bírálatának jellegét tekintve a Dabas-Sáriver leg többet foglalkozó lapokban az egyház általános kritikáját 18 cikk, a magyar egyház elítélését általában 7 cikk, a püspök, a püspöki kar kritikáját 3 cikk, a magyar egyház elítélését, szemben az „igazi” kereszténységgel 3 cikk tartalmazta.

Az egyház bírálata az esetek nagy többségében (közel 60 százalék) általános kritikában fogalmazódott meg. Ide tartoznak azok a kritikák, amelyek egy-egy helyi esemény kapcsán általánosítanak, az egész katolikus egyházra vonatkoztatnak. Például a Kurír szeptember 16-i számában: „A szeretetet, türelmet, toleranciát hirdető egyház-álarc. Dabas-Sári mohósága, kérlelhetetlensége, kegyetlensége – ez az igazi énjük”. Kifejezetten a magyar egyház elítélésére láthattunk példát a Magyar Hírlap szeptember 10-i számában, amely a The Guardian cikkét vette át, mely szerint: „A sári iskolaháború szélsőséges, de jellegzetes tünete az egyházi befolyás terjedésének Magyarországon és más posztkommunista országokban (...), az erős politikai lobbykon keresztül az egyházak nagy befolyást gyakorolnak az erkölcsi és társadalmi napirendre az abortusztól a vallásoktatásig és a tévészexig. (...) Az egyház növekvő társadalmi befolyása a jelek szerint népi gyanakvásba ütközik, amely néha valóságos ellenállásban tör ki.” Ugyancsak ezt példázza a Népszabadság szeptember 21-i száma: „... a katolikus egyház ismét tűzzel-vassal való

hittérítésbe kezdett, (...) a katolikus egyház Magyarországot újraevangelizálandó területnek nyilvánította, most már látható, mit jelent: a lakosságot úgy kezelik, mint valami pogány hordát, amellyel szemben minden eszköz megengedett, (...) a klérus (...) a fiatalokon, gyermekeken keresztül, hatalmi és lelki erőszakkal próbálja elérni a célját (...).

Egyenesen a Magyar Katolikus Püspöki Karnak címzett bírálatok közül kiemelve egy csokorra valót: a Magyar Hírlap szeptember 10-i számában olvashattuk: „Először is mélységes hallgatásba burkolózik az egyházi előjáró hatóság, amelynek türelemre és belátásra kellett volna intenie az iskolaalapításon buzgólkodó kanonokját...” A Kurír szeptember 27-i számában: „Az viszont nagyon sajnálatos, hogy Magyarországon a katolikus püspöki kar még nem igazán érti, mi történik az emberekben.” A Népszabadság október 2-án megjelent tudósításában: „... az a meglepő, hogy már majdnem túlléptek a tőlük megszokott, csaknem értelmezhetetlen, óvatoskodó általánosságokon, az viszont kevésbé, hogy maga a nyilatkozat szinte feloldhatatlan belső ellentmondásokat hordoz. Éppen azért, mert mégsem léptek túl (...). Szinte elképesztő, hogy egy egész püspöki karban föl sem merül, hogy talán és esetleg Győző atyák is követhetnek el hibát. Talán ők kezdtél a pártpolitikai harcot a gyerekseregek fölötti hatalomért...”

A bírálatok az érzelmi, hangulati megnyilvánulások, valamint az érvelésmód tekintetében összetettnek bizonyultak, így a különböző szintek között nem minden esetben húzhatunk éles határokat. Bármely szinten is bírálták az egyházat vagy Pásztor Győző plébánost, az érzelmi-hangulati elemek domináltak. Mind az egyházzal és papjával szemben megfogalmazott elvárások, mind az egyházat és a papot mint hatalomra törő, a politikai erők befolyása alá kerülő intézményt, illetve „hivatalnokot” bemutató kritikák tükrözik az egyházzal, papról a sajtóban élő (elő-) ítéleteket. A különböző lapok jelentős vélemény- és hangulati eltérésekkel tudósítottak az eseményről, persze, a tömegkommunikációs összkép nagy mértékben függött attól is, hogy melyik társadalmi (politikai, ideológiai) csoport rendelkezett több és jobb sajtóval.

A „másik három” eset

Az elemzésünkben szereplő másik három konfliktus megjelenítése a sajtóban nagyjából 2002. június és 2005. február vége közé tehető. Ezekkel a konfliktusokkal lényegesen kevesebb indulattal foglalkozott a sajtó. Nyilvánvalóvá vált 2002-re, hogy az egyházak társadalmi részvétele milyen területeken és milyen mértékben nyilvánul meg. Másrészt azt is megtapasztalhattuk, hogy politikai kérdésekben a döntések inkább személyes meggyőződések, pártszimpátia alapján születnek, s ezekre az egyház kevésbé hat. Ezzel elmentéses vélemények gyakorta kaptak, kapnak hangot, cáfolatukra álljon itt egy korábbi kutatásunk eredménye. Egy 1994-ben, a választásokat megelőző kampányidőszakban végzett prédikációkutatás² egyértelműen igazolta, hogy a sajtó hiába kongatta a vészharangot, hogy a legnagyobb történelmi egyház a szószékről befolyásolja a hívek döntését, a kutatás során, 5 egymást követő hétvégén felvett 147 prédikáció elemzése után egyáltalán nem tudtuk bizonyítani a sajtó állítását.³ A rendszerváltást követő mintegy tíz év alatt az egyházak társadalmi súlya többé-kevésbé stabilizálódott, jelenlétük és feladatvállalásuk megszokottá vált, egyfelől „egyek” lettek a többi társadalmi szereplő között, másfelől mégis fokozott figyelem kísérte, kíséri működésüket.

² Országos Lelkipásztori Intézet kutatása, 1994.

³ Révay Edit: Szentbeszéd-e a szentbeszéd, avagy politizál-e a szószékről az Egyház? *Egyházforum* 1996/2.

E fokozott érdeklődéssel találkozhattunk a sajtóban a Református Egyetem hallgatójának kizárása, az egyházi iskolák finanszírozásának kérdése, és Vásárhelyi előítélet-kutatása kapcsán is. A vizsgálatban az országos napi és hetilapok, folyóiratok és az Interneten is elérhető, ismertebb sajtóorgánumok szerepeltek. A vizsgált időszakban, e három témával kapcsolatosan összesen 171 cikket találtunk és elemeztünk. Ebből 53 az iskolák finanszírozásával, 92 a Károli Gáspár Református Egyetem diákkizárásával, és 26 cikk Vásárhelyi Mária kutatásával foglalkozott. A 171 cikkből 120 országos napi, illetve hetilapokban jelent meg. A három eset sajtóvisszhangjának főbb jellegzetességeit vesszük most sorra.

Mindhárom konfliktus kapcsán a megjelent tudósítások többsége objektivitásra törekedett. A Vásárhelyi-kutatás kapcsán megjelent írásokban – noha jelentős hangsúlyt kapott, hogy a vizsgálat szerint a Pázmány Péter Katolikus Egyetem történészhallgatói a legkevésbé befogadóak – a katolikus egyházat se pro, se kontra nem minősítették a cikkek szerzői. A Károli Egyetem homoszexuális hallgatójának ügye körüli sajtóban a történelmi egyházakkal szemben történő megnyilatkozások nagyjából egyensúlyban voltak. E kérdésben a történelmi egyházak mindegyike érintett volt, hiszen az eset túlmutatott a Károli Egyetem, és a Református Egyház belügyein. Az egyházak állami támogatást élvező, de hitéleti szempontok miatt autonómiát igénylő területét sértené ugyanis, ha az esélyegyenlőség törvénye felülírhatná az egyházak ahhoz való jogát, hogy meghatározzák, kit avatnak lelkésszé, szentelnek pappá. Az egyházakkal szembeni kritikus megnyilatkozások e szakmai szempontok ismeretének hiányából, illetve meg nem értéséből adódtak.

Az egyházi iskolák finanszírozása kapcsán a cikkek közel 30 százalékában az egyházzal – a történelmi egyházakkal – szembeni kritikus megnyilatkozásokat találhattunk. Ezek a negatív megnyilatkozások a baloldali, illetve a liberális körökhöz tartozó sajtóban láttak napvilágot (1. a-c. táblázat).

A szerzők mindhárom konfliktus kapcsán törekedtek a cikkekben minél több oldalról információt, véleményt gyűjteni. Az információforrások többsége kiegyensúlyozottan nyilatkozott. Ettől eltérő eredményt látunk az egyházi iskolák finanszírozása körül. Ez az eltérés mind az egyház melletti, mind vele szembeni állásfoglalások esetében igaz és jelentős, ami a mindkét oldalon meglévő komoly indulatokra utal. Az egyházi iskolák finanszírozásának kérdése már kezdetektől konfliktusforrás volt a magyar közéletben, de nem annyira a társadalom egésze, hanem a politikai élet szereplői körében. Ismertek az újra és újra előkerülő pro és kontra érvek az egyház társadalmi jelenlétét korlátozni kívánók által jogtalannak ítélt – bár a vissza nem adott ingatlanok utáni pénzben juttatott kárpótlásból származó – magasabb támogatás, illetve az egyházak közszolgálati tevékenységéhez a szükségesek, semmiből való (újra)teremtésének költségei körül. Vásárhelyi Mária kutatása kapcsán a szakmai ellenvélemények, módszertani és etikai kifogások kaptak erőteljes hangsúlyt, és a cikkekben Vásárhelyit bíráló vélemények aránya megegyezik a kiegyensúlyozott megnyilatkozásokéval. Itt volt legnagyobb arányban az ellenvélemény. Az elemzett cikkekben kifejezetten etikai és szakmai kifogások fogalmazódtak meg. A Károliról elbocsátott hallgató esetében volt a legtöbb kiegyensúlyozott megnyilatkozás. Ugyanakkor, az egyházakkal kapcsolatos vélemények a Vásárhelyi konfliktusban és a Károli ügyben nagyjából azonos arányban szerepelnek az adott témával kapcsolatos megnyilatkozásokban. Ez azért is érdekes, mert a „Károli-konfliktusban” világossá vált, hogy az esélyegyenlőségi törvény az egyházakra nem mindenben alkalmazható, hogy

léteznek az egyházon belül olyan kérdések, melyekben a polgári törvények helyett az egyház törvényei mérvadóak.

1a. táblázat: A Károli Egyetem diákkizárásával kapcsolatos tudósítások állásfoglalás szerinti megoszlása

Lapok	Kiegyen- súlyozott	Egyház mellett	Egyházzal szemben	Nem fog- lalt állást	Homo- szexuális fiú mellett	Homo- szexuális fiúval szemben	Összesen
Magyar Nemzet	1	7	-	20	-	-	28
Élet és Irodalom	-	-	-	-	-	-	-
HVG	-	-	-	17	2	-	19
Magyar Hírlap	6	-	4	2	1	-	13
MTI	-	-	-	1	-	-	1
Népszabadság	6	-	1	1	1	-	9
Népszava	-	-	1	5	-	-	6
Összesen	13	7	6	46	4	-	76

1b. táblázat: Az egyházi iskolák finanszírozásával kapcsolatos tudósítások állásfoglalás szerinti megoszlása

Lapok	Kiegyen- súlyozott	Egyház mellett	Egyházzal szemben	Nem foglalt állást	Összesen
Magyar Nemzet	1	-	-	5	6
Élet és Irodalom	1	-	-	-	1
HVG	-	-	1	1	2
Magyar Hírlap	1	-	-	-	1
MTI	-	-	-	1	1
Népszabadság	1	1	4	6	12
Népszava	-	-	3	2	5
Összesen	4	1	8	15	28

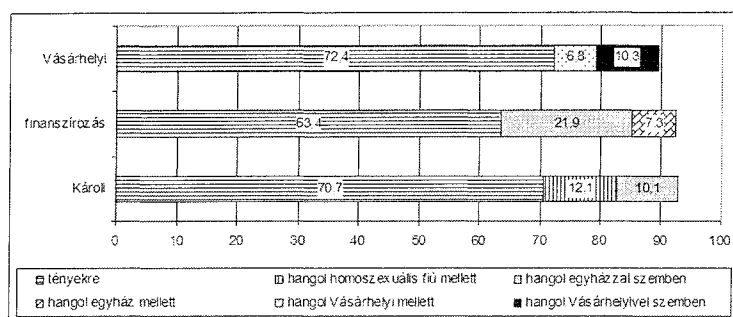
1c. táblázat: A Vásárhelyi-féle kutatással kapcsolatos tudósítások állásfoglalás szerinti megoszlása

Lapok	Kiegyen- súlyozott	Egyház mellett	Egyházzal szemben	Nem fog- lalt állást	Vásárhelyi kutatás mellett	Vásárhelyi kutatásával szemben	Összesen
Magyar Nemzet	1	-	-	7	-	1	9
Élet és Irodalom	1	-	-	1	1	1	4
HVG	-	-	-	-	1	-	1
Magyar Hírlap	-	-	-	1	1	-	2
MTI	-	-	-	1	-	-	1
Népszabadság	-	-	-	-	-	-	0
Népszava	-	-	-	-	-	-	0
Összesen	2	-	-	10	3	2	17

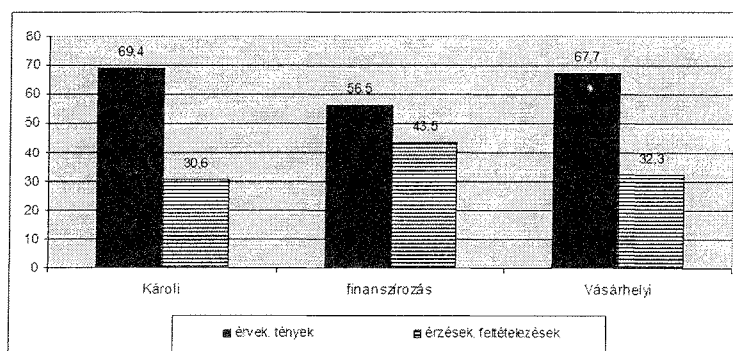

Az itt elemzett cikkekben tapintható az igyekezet, mellyel a szerzők kerülni szeretnék a részrehajlást, pártosságot, mégis ott van az explicit, az alig palástolt, és a rejtett személyes vélemény, melyről néhány odaszúrt, vagy elejtett mondat tanúskodik. Leghatározottabban és legnyíltabban az egyházi iskolák finanszírozásával kapcsolatos cikkekben lehetett ezeket megtalálni. Két konfliktus – az iskolafinanszírozás és a Károli-ügy – esetében is az egyházzal szembeni hangulatkeltés mutatható ki a megjelent cikkekben (1. ábra). Az objektivitásra törekvést mutatja a cikkekben az érvelési módok megoszlása is, noha az arányok alapján kimondható, hogy jelentős mértékben támaszkodnak érzésekre, feltételezésekre. Az egyházi iskolák finanszírozása kérdésében lehetne leginkább egzakt mutatókra, számokra hivatkozva érvelni, talán itt lehetne a legkevesebb értelme érzésekkel, feltételezésekkel előhozakodni. Mégis itt a legmagasabb arányú az érzésekre, feltételezésekre támaszkodás. Ezt mind a jobboldali, mind a baloldali és liberális sajtó esetében is, mégpedig közel azonos arányban jellemzőnek mondhatjuk (2. ábra).

1. ábra: A tényekre hivatkozás és a hangulatkeltés elemeinek gyakorisága

2. ábra: Az érvelési mód megoszlása a tudósításokban

Noha úgy tűnik, a Dabas-Sári eset sajtómegjelentése óta eltelt majd egy évtized alatt a magyar média megtanulta, hogy a pártatlan, ténytiszta tájékoztatás (lenne) a feladata, de a törekvések ellenére láthatjuk, hogy a szubjektivitás a szakmai etika és tudatos odafigyelés ellenére is utat tör magának. A jelen elemzés célja nem több, mint rámutatni arra, hogy e korlátainknak tudatában kell lennünk, és annak el- és felismerése, hogy noha teljes joggal kaphatnak a helyi, vagy országos „ügyek” társadalmi nyilvánosságot, a jelenség feltárása,

a tájékoztatás és a kutatás során is – meglehetősen népszerűtlen, ódivatú, de elengedhetetlen – szakmai alázattal és felelősséggel közelíthetünk csak a vizsgált jelenséghez.

Révay Edit

Középfokú egyházi iskolák a romániai magyar kisebbségi oktatásban

A tanulmány a magyar történelmi egyházak védnökségével működő, középfokú egyházi iskolák helyzetével foglalkozik a törvénykezési keret, az intézmények irányítása, az oktatás szabályozása, valamint ezen iskolatípus fejlesztési lehetőségei szempontjából. A téma kifejtése során a rendszer egészének szintjén érvényesülő tendenciákat tekintem kiindulópontnak, kiemelve azokat a jelenségeket, amelyek az adott iskolatípusra egységesen érvényesek. E rendszerszintű megközelítésben kétféle nézőpont egyidejűsége érvényesül: az egyházi iskoláknak a rendszer egészében elfoglalt helye és szerepe, s ezzel szembeesítve a magyar történelmi egyházak védnökségével működő oktatási intézményeknek a kisebbségi magyar oktatásban betöltött/betöltendő funkciója. Ebben a szembeesítésben kiéleződik az a szemléletbeli különbség, amely egyfelől az ortodox egyháznak és az érdekeit támogató oktatáspolitikának, másfelől a magyar történelmi egyházaknak és a kisebbségi oktatáspolitikának az egyházi iskolák szerepére vonatkozó eltérő értelmezésében jelentkezik.

Törvénykezési keret

A romániai iskolarendszerben sajátos típust képviselnek az *egyházi iskoláknak*¹ nevezett középiskolák, amelyek azonban nem egyházi fenntartású, hanem az egyházak védnökségével működő intézmények. A védnökség ebben a kontextusban épp azt jelzi, hogy az egyházak erkölcsileg és anyagilag támogatják/támogathatják azokat az állami fenntartású oktatási intézményeket, amelyek az iskolarendszer egyik sajátos típusaként középfokú teológiai képzést nyújtanak, és felekezetek szerint az egyházak határozzák meg a teológiai jellegű tantárgyakat és azok tartalmát.

Ezzel a rendszerszintű szereppel szemben a magyar történelmi egyházak az iskolák egyházi jellegét *felekezeti oktatásként* értelmezik, ami azt jelenti, hogy a különböző egyházak laikus képzést nyújtó intézményeket működtethetnek az oktatás minden szintjén és formájában. Ennek az oktatásban betöltött egyházi szerepnek a hagyományát jelzik azok az adatok, amelyek szerint 1918-ban az elemi népiskolai, illetve a polgári iskolaként és középiskolaként működő 5 532 intézményből 3 423 (61,87 százalék) felekezeti iskola volt.²

1 A továbbiakban ezt az elnevezést használok, noha ezen intézmények hivatalos neve teológiai líceum (a líceum a gimnáziumnak felel meg).

2 Az oktatási szakaszok és iskolatípusok szerinti adatelemzésből kiderül, hogy a magyar tannyelvű felekezeti oktatás főként a polgári és középfokú intézményekben volt domináns. Míg az összarányokat tekintve a 3 423 intézményből magyar tannyelvű 842 (15,22 százalék); román 2 304 (41,62 százalék); német pedig 277 (5 százalék) volt, addig a szakaszonkénti és iskolatípusonkénti lebontás szerint a következőképpen alakult a tannyelvek szerinti megoszlás: az 5 347 elemi népiskolából 3 343 felekezeti iskola működött (62,52 százalék), ebből 786 magyar tannyelvű (23,51 százalék); római katolikus, református, evangélikus, unitárius és izraelita) 2 296 román (68,68 százalék), 261 pedig német tannyelvű (78 százalék) volt. Ez azzal magyarázható, hogy a román nyelvű elemi képzés teljes egészében felekezeti (görögkeleti és görög katolikus) oktatásként működött. A 119 polgári középiskolából 41 felekezeti (34,45 százalék), ebből magyar tannyelvű 31 (75,6 százalék), román tannyelvű 3 (7,31 százalék), német 7 (17,17) volt. Középfokon az 59 intézményből 39 felekezeti (66,1 százalék), ebből 25 volt magyar tannyelvű (64,1